

**МАСОВЕ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ:
НАСЛІДОК СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ЧИ НЕВДАЛА ДЕРЖАВНА
ПОЛІТИКА?**

В статті здійснено дослідження масового безробіття та розглянуто причини такої ситуації з боку факторів невдалої державної політики та через призму наслідків економічної кризи. Проаналізовано зв'язок ефективної зайнятості зі сферою освіти і науки, рівень мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму та їх вплив на рівень життя населення. Здійснено аналіз причин безробіття на державному рівні та запропоновані шляхи підвищення продуктивної зайнятості.

В статье осуществлено исследование массовой безработицы и рассмотрены причины такой ситуации со стороны факторов неудачной государственной политики и через призму последствий экономического кризиса. Проанализирована связь эффективной занятости с сферой образования и науки, уровень минимальной заработной платы и прожиточного минимума и их влияние на уровень жизни населения. Осуществлен анализ причин безработицы на государственном уровне и предложенные пути повышения производительной занятости.

In the article research of mass unemployment is carried out and reasons of such situation are considered from the side of factors of unsuccessful public policy and through the prism of consequences of economic crisis. Connection of effective employment is analysed with the sphere of education and science, level of minimum wage and living wage and their influence on the standard of living of population. The analysis of reasons of unemployment at state level and offered ways of increase of productive employment is carried out.

Ключові слова: безробіття, дисбаланс, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, працевлаштування.

Серед економічного спаду України безробіття – проблема, що була і залишається однією з основних, що стримує розвиток економіки, виробництва, розвиток сфери послуг, зв'язку, впровадження інновацій. Саме безробіття залишається основним фактором, що спричиняє масову еміграцію українців у пошуках кращої роботи, стабільнішого життя, країни, що може забезпечити їх реалізацію як індивідуумів, як особистостей, як працівників.

Україна – країна з найкращими землями у всій Європі не може ефективно розвивати виробництво у сільській місцевості, - це спричиняє масове безробіття жителів сільських районів, адже через занепад обробки землі та її плодів населення не має місця роботи. Тільки поодинокі селяни можуть бути зайняті у структурах обслуговування та відпочинку державного і приватного зразка, – чи то магазини, чи аптеки, чи сільські ради. І не завжди зайнятість у таких структурах має офіційне оформлення, особливо в приватних структурах. Трудові ресурси регіону мають надзвичайно важливе значення, адже вони беруть участь у виробництві – основі життя та існування країни і забезпечення її громадян першорядними потребами.

В Україні сферу безробіття досліджувало багато вчених, але попри все

альтернативні методи та засоби боротьби з нею ще не знайдені, адже ми маємо високі темпи зростання безробіття. Саме тому дана проблематика досі актуальна і потребує достеменного вивчення та дослідження, розробки продуктивних шляхів підвищення зайнятості та зменшення безробіття, програм створення додаткових робочих місць, а також виявлення об'єктивних причин, що могли спричинити спадаючий рівень зайнятості в Україні.

Тому дана стаття має на меті висвітлити перелічені вище поставлені завдання та окреслити подальший вихід країни з ситуації, що зараз склалася в сфері безробіття та зайнятості.

Питанням безробіття та зайнятості присвячені праці таких вчених, як Д.Богиня, В.Грішнова, Д.Долішний, Е.Лібанова, І.Шаповал, А.Калина, В.Онікієнко, В.Петюх, М.Долішний, С.Злупок, В.Кравців, М.Пітюлич, Л.Гальків, І.Моцін, М.Папієв, О.Піжук, Я.Міклош, В.Фелоренко та ін. Аналіз цих праць свідчить про відсутність єдиного підходу до оцінки причин безробіття в Україні, до виявлення факторів, що спровокували ситуацію масового безробіття.

Метою статті є огляд наукової літератури з питання безробіття в Україні та аналіз підходів до оцінки причин безробіття.

Визначити особливості оцінки з відповідним науковим пошуком. Охарактеризувати причини безробіття, здійснити аналіз факторів, що вплинули на поточну ситуацію на ринку зайнятості населення України.

Масове безробіття в Україні сприяло зниженню рівня життя населення, падінню якісних характеристик життя людей як громадян нашої країни, еміграції українців за кордон, збільшенню рівня бідності населення, відставанню мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму. Зокрема, відставання мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму у 2003-2009 рр. спостерігалось на такому рівні (рис. 1):

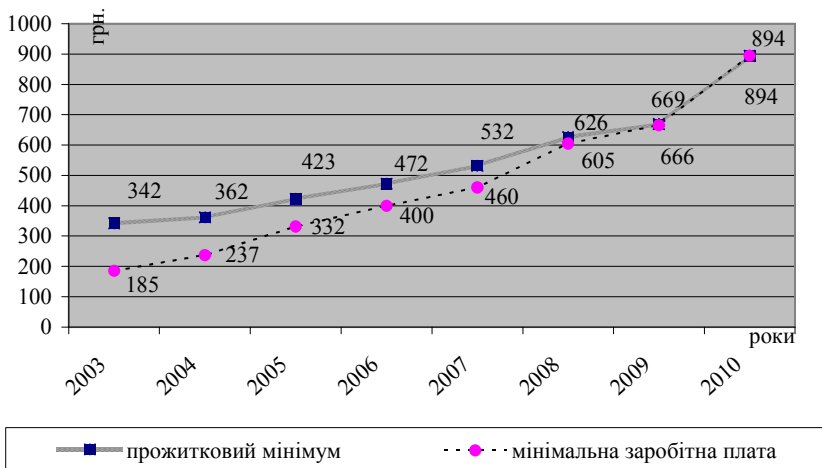

Рис. 1. Динаміка показників прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати в Україні, 2003-2010 рр.

Тобто за аналізований період 2003-2009 рр. спостерігаємо значне відставання мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму, і, як бачимо з рис. 1, тільки з 2010 року законодавство України встановило показники мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на однаковому рівні. Зокрема, Законом України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» від 20.10.2009 року №1646-VI було затверджено такі показники прожиткового мінімуму: з 1 січня 2010 року – 869 гривень, з 1 квітня 2010 року – 884 гривні, з 1 липня 2010 року – 888 гривень, з 1 жовтня 2010 року – 907 гривень, з 1 грудня 2010 року – 922 гривні [4].

Цим же законом прийнято вирівнювання мінімальної заробітної плати на вищеперелічені дати до прожиткового мінімуму, тобто зарплата також становитиме: 869 гривень, 884 гривні, 888 гривень, 907 гривень та 922 гривні відповідно. Влада вирівняла аналізовані показники мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на місяць, але чи може таке підвищення допомогти розв'язати проблему забезпечення людей мінімальними потребами? На фоні підвищення інфляції, зростання цін в економіці таке незначне зростання виглядає фарсом, засобом втриматися на місцях високопосадовців та державних діячів. Хоча цей процес дозволить значно наповнити Державний бюджет через стягування з заробітної плати робітників податкових платежів та зборів. Та за таких умов малий та середній бізнес зазнає додаткових трат через підвищення мінімальної заробітної плати своїм працівникам. Такий тиск для роботодавців є досить негативним, адже за умов жорсткого податкового тягаря підприємців та високого рівня конкуренції вижити в морі економічних баталій буде досить складно.

Чи дозволить дана трансформація підвищити рівень зайнятості? Чи зможе забезпечити створення додаткових робочих місць, чи поверне емігрантів з-за кордону? Можна з вірогідністю сказати, що ні, адже це не розв'яже ні основних економічних проблем, не знизить рівень інфляції та зростаючі ціни, не надасть можливості отримати гідну заробітну плату порівняно з оплатою праці (навіть нелегальної робочої сили) в інших європейських країнах. Великою проблемою була, є і залишається невідповідність існуючої заробітної плати зростаючим цінам на продукти та послуги. Зокрема, зарплата в Україні найнижча у всій Європі, а ціни – світові, «європейського зразка». Та при цьому можна стикнутися з проблемою поганої якості купленої продукції чи наданих послуг.

Для розвитку української держави має бути запроваджений такий рівень заробітної плати, який давав би змогу сім'ї гідно жити. Для цього

необхідно провести реформи у сфері економіки та законодавчого сектора, а також знизити інфляцію, яка робить національну грошову одиницю все менш купівельноспроможною, а населення країни ставить на межу бідності. Проведені реформи в економічній сфері, а особливо в сфері зайнятості та безробіття, не розв'язали основних проблем, а тільки створили нові. Це і посприяло посиленню економічної та соціальної кризи.

Для зменшення рівня існуючого безробіття (за різноманітними оцінками рівень безробіття в Україні досягає 10%) в Україні мусить бути проведена значна кількість реформ у різних сферах людської життєдіяльності (в соціальній, культурній, духовній) на економічному та законодавчому рівнях. Для підприємств мають бути створені умови, за яких бізнесові структури зможуть впроваджувати додаткові робочі місця, а це можна буде зробити тільки з допомогою розширення сфер виробництва та надання послуг, впровадження нових видів діяльності в різних сферах життя суспільства, розвитку високотехнологічних рівнів забезпечення підприємства обладнанням та устаткуванням. Хоча останній критерій – двоякий. Введення високих технологій у виробництво українських підприємств скоротить додаткові витрати на працівників, які раніше забезпечували обслуговування певного сегменту на виробництві. Це спричинить до скорочення кількості робочих місць, адже високотехнологічні розробки не потребують великої кількості обслуговуючого персоналу. Але якщо детальніше розглянути таке нововведення, то можна виділити одну потенційну можливість – ті кошти, які підприємство економитиме на працівниках, воно може вкласти в іншу сферу виробництва чи послуг – відкрити новий структурний підрозділ, філію, почати виробляти новий продукт, зайнятися наданням нових видів послуг, якісно та кількісно розширити сферу свого бізнесу, що дозволить забезпечити додатковий прибуток для підприємця. А також підприємство потребуватиме створення нових робочих місць у зв'язку з розширенням існуючого виробництва та надання послуг, залучаючи нових працівників.

З боку держави має бути забезпечена активна підтримка підприємництва з ефективним забезпеченням продуктивної зайнятості в подальшому майбутньому. Держава повинна забезпечити розширення сфери підприємництва завдяки посиленому інвестуванню в створення додаткових робочих місць, надання підприємствам, що активно підтримують програму забезпечення ефективної зайнятості, додаткових дотацій, преференцій, пільг, надання їм пільг щодо сплати податкових ставок та інших обов'язкових зборів. Для створення максимально великої кількості робочих місць з боку владних структур має бути забезпечений підприємцям конкурентоспроможний клімат законодавчої, правової сфери економіки, при якому для потенційних роботодавців буде створена певна вигода з офіційного оформлення працівників на роботу. А головне –

витрати на робочу силу не перешкоджатимуть подальшому офіційному працевлаштуванню населення, а робитимуть прийняття на роботу нових кадрів вигідним для потенційного роботодавця. Для цього необхідно переглянути проблему створення власної справи, знизити податковий тиск на підприємства-початківці, відкоректувати законодавчу, правову, економічну, соціальну сфери забезпечення започаткування бізнесових структур, що дозволить створити сприятливий, конкурентоспроможний клімат для підприємства в період створення та налагодження ефективної роботи.

Також має бути забезпечений однаковий доступ до матеріальної бази започаткування власної справи, зокрема до кредитних коштів, які нині є дорогим задоволенням для підприємців, адже подекуди виплати відсотків за користування кредитом сягають 40%. Чи зможе за таких умов навіть прибуткове підприємство повернути кредит, не кажучи вже про новостворений суб'єкт господарської діяльності? З боку держави має бути запроваджена безоплатна сфера надання консалтингових послуг для підприємців, що хочуть заснувати власний бізнес, яка б могла ефективно консультивати потенційних роботодавців та спрямовувати їх на створення робочих місць. Таке нововведення могло б значно допомогти малому та середньому бізнесу в Україні. Задля забезпечення ефективної зайнятості та зменшення рівня безробіття, доцільно збільшити кількість інституцій, що займаються пошуком вільних робочих вакансій, працевлаштуванням безробітних, надання послуг з забезпечення населення умовами вигідної зайнятості першочергово для самих безробітних, а не тільки для державних бірж праці. Особливо це стосується примусового працевлаштування, коли державна установа ставить питання або про займання вільної вакансії, або про скорочення соціальних виплат на випадок безробіття. В такій ситуації самим безробітним не вигідно звертатися до установи з працевлаштування, а це тягне за собою тільки нові проблеми, пов'язані зі збільшенням категорії безробітних та їхнім незацікавленням у працевлаштуванні в таких установах. У зв'язку з даною ситуацією має бути створена більша кількість служб з працевлаштування, особливо приватної форми власності, коли робоча сила може знайти місце для праці, виходячи тільки зі своїх побажань та вимог до вільної вакансії. Також така установа має займатися пошуком високооплачуваних вакансій, престижних посад. Це дозволить збільшити кількість потенційних клієнтів, які зможуть ефективно використовувати ресурси такої служби та знайти давно омріяну посаду чи місце праці.

Невирішеними залишаються питання зайнятості молоді. Багато юнаків та дівчат на початку своєї трудової діяльності стикаються з проблемою працевлаштування, коли за тих чи інших умов роботодавець відмовляється взяти їх на роботу. Він обумовлює це відсутністю стажу,

малим досвідом роботи, відсутністю записів у трудовій книжці. Це провокує зневіру молоді України в ефективному вирішенні питань саме їхнього першого працевлаштування. Особливо це стосується осіб, які мають вищу освіту. А при малому попиті на такі кадри з боку держави створюється широке коло молодіжного безробіття, і юнаки та дівчата змушені шукати місце праці за межами України чи виконувати малокваліфіковану, малооплачувану роботу.

Науково-технічний прогрес у створенні робочих місць відіграє надзвичайно важливу роль, а також провокує збільшення попиту на висококваліфіковану робочу силу, та за умов низького впровадження результатів НТП в Україні спостерігається мала зайнятість молоді з вищою освітою того чи іншого напрямку. А в нашому суспільстві існує висока нестача низькокваліфікованої робочої сили: слюсарів, токарів, зварювальників, фрезерувальників. Ринок праці України постійно потребує людей зі спеціальністю муляра, штукатура, будівельного столяра, теслі, електрогазозварника, електромонтажника з освітлення та освітлювальних мереж, електромеханіка з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, токаря, слюсаря-ремонтника, слюсаря-інструментальника, кравця, закрійника, продавця, агента з організації туризму тощо [6]. Це зумовлено малою зацікавленістю потенційними студентами в даних спеціальностях. Пов'язати даний фактор можна з малооплачуваністю такої роботи, непопулярністю таких робітничих професій, а також з тим, що нині в Україні більшість професійно-технічних закладів освіти I-II рівнів акредитації (ПТУ) готують не робітників, а менеджерів, економістів, банкірів, фінансистів. Часто випускник, отримавши таку професію і не знайшовши місця працевлаштування, реєструється в центрі зайнятості і може одразу проходити перекваліфікацію на ту спеціальність, що має попит на ринку праці.

Тому з боку держави має бути забезпечена така стратегія збільшення зайнятості, за якої б молоді з дипломом молодшого спеціаліста, кваліфікованого робітника було більше, аніж з вищою освітою. Адже даний етап розвитку економіки регіону не потребує широкого забезпечення висококваліфікованими спеціалістами, а створює попит на робітничі професії. Тому шкільні освітянські програми доцільно доповнити семінарами про майбутню професію школяра, про майбутнє працевлаштування та заохочувати майбутніх працівників до вступу у ВНЗ чи ПТУ, що забезпечить країну в майбутньому необхідними для країни кадрами. З боку держави має бути створена служба, що займатиметься збором, обробкою інформації про безробіття, вільні робочі місця, надлишкові робочі місця, потенційні вакансії та на основі цих даних буде прогнозувати майбутній рівень зайнятості в тій чи іншій сфері, розвиток нових видів діяльності, впровадження елементів НТП у сферу існуючого

виробництва. А на основі даних такої структури буде проводитися підготовка необхідних фахівців.

Отже, сфера освіти повинна бути пов'язана зі сферою виробництва, це дасть змогу безпосередньо займатися підготовкою кадрів, що потрібні роботодавцям, а не проходити декілька разів перекваліфікацію та перебувати постійно у пошуках місця роботи і гідного заробітку.

Безробіття – надзвичайно складне явище не тільки в економічному ракурсі, але й у соціальних відносинах суспільства. Наслідки збільшення безробітних важкі не тільки для самих безробітних, але й для їхніх сімей, для розвитку особистості та реалізації матеріальних інтересів. Факторами безробіття є зниження кваліфікації робочої сили, втрата навиків роботи, відсутність заробітної плати та соціального забезпечення.

Одна з причин безробіття – світова фінансово-економічна криза, що супроводжується спадом виробництва, зниженням міжнародних інтеграційних зв'язків, посиленням глобальних економічних, соціальних проблем, збільшенням бідності та соціальної незахищеності. Але політика зайнятості покладена на державу, на владні структури, котрі повинні займатися забезпеченням створення додаткових робочих місць, нових робочих місць, збереженням вже існуючих та реконструкцією «відмираючих» робочих місць на ринку праці.

Саме держава повинна забезпечувати умови для розвитку сфери зайнятості та скорочення безробіття, створювати програми ефективної взаємодопомоги роботодавців та потенційних роботонаймачів, розвивати сферу освіти відповідно до вимог певного етапу розвитку ринкової економіки, посилювати зацікавленість роботодавців в офіційному працевлаштуванні, створити ефективний інвестиційний клімат у країні для вкладень у розвиток сфери зайнятості та забезпечення населення роботою.

Список використаних джерел:

1. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навчальний посібник / Д.П.Богиня, О.А.Грішнова. – К.: Знання-Прес, 2000. – 313 с. – (Вища освіта XXI ст.).
2. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття / Л.І.Гальків // Економіка і регіони. – 2009. – №2. – С. 110-113.
3. Зайнятість: випробування кризою // Урядовий кур'єр. – 2010. – №4 (26 січня). – С. 6.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України; Закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» від 20.10.2009 № 1646-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 4, ст.19), [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1646-17>
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Офіційний сайт українських соціалістів «Товариш». «Кадри потрібні всім: у галузі профтехосвіти намітилися зміни на краще» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tovarish.com.ua/news/Partynaiia_zhyz/22-01-2004-00-01-40/Kadry_potr.html
7. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи / В.Г.Федоренко // Економіка та держава. – 2009. – №1. – С. 4-5.